

**UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ, FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI TEHNOLOGIE
DIN TÂRGU MUREȘ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE LITERE, ȘTIINȚE UMANISTE ȘI APLICATE**

ASPECTE ALE ROMANTISMULUI ROMÂNESC ÎN CONTEXT EUROPEAN

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. DORIN ȘTEFĂNESCU**

**DOCTORAND:
BĂCAN LAURENȚIU-FLORIN**

TÂRGU MUREȘ

2021

CUPRINS

ARGUMENT.....	4
I. TRĂSĂTURILE GENERALE ALE ROMANTISMULUI EUROPEAN. UN TRIPLU CONTEXT	
1.1. Contextul istoric.....	7
1.2. Contextul ideologic.....	10
1.3. Contextul filosofic.....	14
II. PREROMANTISM ȘI ROMANTISM ÎN LITERATURA ROMÂNĂ	
II.1. Teme romantice românești, comune cu mișcarea europeană.....	17
II.2. Teme specifice literaturii române.....	27
II.3. Fundalul socio-istoric: asemănări și diferențe.....	36
III. FUNCȚIA IMAGINII ÎN MARILE MITURI ROMANTICE	
Introducere.....	39
III.1. Mitul iubirii.....	41
III.2. Mitul istoriei.....	45
III.3. Mitul morții.....	50
III.4. Mitul naturii.....	53
IV. INFLUENȚE ALE LITERATURII UNIVERSALE	
IV.1. Petrarchismul lui Gheorghe Asachi.....	57
IV.2. Lamartinismul lui Dimitrie Bolintineanu și Vasile Cârlova.....	65
IV.3. Lirica lui C. Bolliac.....	76
IV.4. Gr. Alexandrescu - între satirele voltairiene și meditațiile hugoliene.....	84
IV.5. I. Heliade Rădulescu și utopia grandiosului.....	98
IV.6. Poezia lui B. P. Hasdeu și vizionarismul hugolian.....	115

IV.7. V. Alecsandri - pastelul și balada.....	131
V. JUNIMISMUL ȘI MIHAI EMINESCU	
V.1. Influența filosofiei germane în creația eminesciană.....	145
V.2. Accente kantiene în poezia lui Eminescu.....	155
V.3. Hinduismul și budhismul via Schopenhauer.....	165
V.4. Fantasticul în proza eminesciană.....	177
V.5. Iubirea și meditația în lirica eminesciană.....	187
VI. CONCLUZII.....	198
BIBLIOGRAFIA OPEREI	212
BIBLIOGRAFIE CRITICĂ PRIMARĂ.....	216
BIBLIOGRAFIE CRITICĂ SECUNDARĂ.....	219

REZUMAT

Ca atitudine estetică manifestată de-a lungul vremii în domeniile cele mai variate ale activității umane, romantismul a reușit să cristalizeze o doctrină proprie, într-un mod relativ lent și într-o perioadă în care societatea era capabilă să-i ofere climate prielnice de dezvoltare și să îi accepte formele epice sau lirice noi. Indubitabila capacitate de a exterioriza artistic latura umană cu tot ceea ce se află mai bun, mai frumos și mai autentic în ea urmează cursul dezvoltării culturii, literaturii și artei europene, exhumând în peisajul literar, din imensitatea sunetului și culorii, nuanțele specifice și extrem de valoroase în același timp.

Teza are ca principal scop identificarea și poziționarea curentului romantic în perioada de timp specifică și evidențierea romantismului românesc în cadrul modelului european, cu o maximizare a performanțelor sale la nivel socio-cultural. De asemenea, se încearcă aici o identificare a elementelor de specificitate romantică, îndeosebi din punctul de vedere al imaginației, factor esențial în opera adepților romantismului, în raport cu existența reală și cu procedeele sau mijloacele de realizare artistică.

Structurată în cinci capitole, urmate de o secțiune dedicată concluziilor, teza reprezintă un efort de individualizare a marilor reprezentanți ai romantismului european, pentru a se observa diferite aspecte comune cu literatura noastră, cercetarea intenționând a oferi un traseu bine documentat, începând cu filiera germană, ca motor al curentului și terminând cu cea națională.

În capitolul întâi am acordat o atenție specială contextelor apariției curentului romantic, contexte istorice, ideologice și filosofice distincte, precum și varietății tematicii sale. De-a lungul capitolului al doilea, s-au identificat acele teme romantice românești, comune cu mișcarea europeană, în paralel cu cele specifice literaturii noastre. Astfel, manifestat ca mișcare axată pe vizionarism, sentiment, antiteze, integrarea cosmicului, sau cultivarea visului și a melancoliei, se disting aici influențele literaturii universale asupra operelor anumitor scriitori români, printre care i-am remarcat în ordine pe Gheorghe Asachi, Dimitrie Bolintineanu, Vasile Cârlova, Cezar Bolliac, Grigore Alexandrescu, Ion Heliade Rădulescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Vasile Alecsandri și bineînțeles pe ultimul mare romantic european — Mihai Eminescu.

Printre obiectivele cercetării se numără de asemenea identificarea elementelor de creație specifice romanticilor noștri, în raport cu cele ale unor scriitori europeni, care au avut o puternică

influență asupra scrierii din interiorul granițelor noastre. Astfel, am analizat poemul lui Asachi *Cătră Tibru*, poate cel mai reprezentativ pentru susținerea efectului pe care Petrarca l-a avut asupra operei asachiene, unde însuși scriitorul român face aluzie la „lira cea armonioasă” a lui Petrarca. În acest moment am subliniat ca și elemente comune celor doi apariția gingașului soare ce deșteaptă ceata de amorezați, dansul fiicelor lui Zeus – acele nimfe zvelte frumoase și pline de grație, corul păsărelelor, precum și deplina convingere a faptului că Asachi se va bucura veșnic de o călăuză în drumul său, atâta timp cât gândul îi va fi mereu îndreptat spre Cetatea eternă.

Ne-am propus deopotrivă verificarea unor observații de ordin teoretic a activității literare a lui Bolintineanu și Cârlova, doi romantici ce își vor manifesta interesul pentru epoca lor contemporană, pentru românită în accepție mitologică și pentru moarte, văzută fie ca sfârșit implacabil al ființei, fie ca trecere perpetuă a civilizațiilor, asemeni lui Lamartine și Hugo, a căror menire era de a-și înflăcăra poporul și de a-l îndemna spre emanciparea social-națională.

Astfel, în timp ce Bolintineanu creează în poezia românească a epocii sale cavalcade, imprecății și descrieri memorabile prin imaginile sonore și dinamice în care a experimentat valoarea muzicală a liricii populare, Cârlova își expune prin poemul de debut *Păstorul întristat* idila sa teocritiană, regăsită deja în poezia lui Lamartine – *L'isolement*. De asemenea am surprins transpunerea *lacului* lamartinian într-un registru al unei situații afirmative cu elanuri către infinit de către Bolintineanu, precum și accentul necunoscut, atmosfera și maniera unică de a vorbi despre dragoste, natură sau aspirație către ideal a lui Cârlova, asemeni lirismului profund al romanticului francez, Lamartine, un vizionar și elegiac tandru în același timp. Într-un astfel de registru, am corelat lirica protestatară a lui Cezar Bolliac, regăsită sugestiv într-o operă sub care se ascunde un suflet mereu revoltat, vulcanic și pătimaș. Reprezentative pentru acest registru am observat a fi poeme ca *Sonet la anul 1839*, *Sila*, sau *Cugetare*, a căror importanță am încercat să o evidențiem în subcapitolul IV. 3., intitulat *Lirica lui C. Bolliac*.

Tot în capitolul al treilea este urmărită și situarea lui Grigore Alexandrescu între satirele voltairiene și meditațiile hugoliene. Aici am cercetat latură lucidă a creației lui Alexandrescu, o latură rațională, satirizantă, vizibilă în satire, epistole sau fabule și prin care se evidențiază moravurile epocii privite veridic dintr-o perspectivă critică, egalitatea socială, unitatea de neam sau dreptatea socială. Dovedindu-se a fi un înfocat admirator al lui Voltaire, căruia îi și dedică câteva rânduri în poemul *Epistolă către Voltaire*, am căutat să remarcăm rolul pe care scriitorul francez îl are în opera alexandrescă, îndeosebi în inițiativa recunoașterii păcatului, în tendința spre

actul de a ucide, în respingerea pocăinței, sau în tendința spre ateismul care domină întreaga lui satiră, asemeni celei voltairiene. De asemenea, am trecut în registru inovațiile stilistice și prozodice moderne specifice preromantismului francez, anume meditația nocturnă, invocția trecutului glorios, melancolia despărțirii de prieteni sau de locurile natale, precum și tristețea metafizică, inovații ce l-au apropiat în mare măsură pe Alexandrescu de bine cunoscutul scriitor Victor Hugo. Am reliefat în această secțiune spiritul vizionar al celor doi, care se reflectă oarecum în tematica acelor poeme ce-și propuneau evocarea poetică a originii și evoluției societății umane – *Legenda secolelor*, de Victor Hugo, respectiv *Cimitirul*, de Alexandrescu. Visul, mitul și exotismul celor două opere devin pretexte ale temelor epice a marilor poeme romantice.

Am considerat a fi absolut necesară în cercetarea noastră activitatea literară a lui Heliade, a cărei utopie a grandiosului am remarcat-o în poeme ca *Balada Sburătorul* și *Anatolida sau omul și forțele*. Aici, frumusețea descrierilor și emoția ce o transmit primii fiori ai dragostei încercați în adolescență de fetele ingenuie, respectiv încercarea de punere în scenă într-un mod original a uneia dintre cele mai importante părți ale Scripturii, *Facerea*, prin raportarea la îmbinarea filosofiei, religiei și politicii spre o reprezentare explicativă a apariției cosmicului și vieții universale au constituit dovada îndreptării lirismului heliadesc spre o tentație de apropiere a umanului de divin. Așadar, am supus cercetării în acest subcapitol încercarea autorului de a întruchipa în stil romantic o realitate pre-cosmică, neavând la îndemână decât resursele limbajului, cunoștințele filosofice și propria imaginație. În acest sens, s-a putut observa faptul că, în ceea ce privește spațiul spiritual, Heliade se arată a fi într-o acută și continuă luptă împotriva forțelor obscurului, văzute ca impediment în calea spre atingerea absolutului și idealității, deși clasate la nivel rațional ca fiind utopice. Totuși, am analizat și propensiunea viziunii sale spre ideile socialismului utopic și evanghelic ale epocii și filosofia hegeliană.

Înainte de a încheia capitolul al III-lea cu analiza pastelurilor și baladelor lui Alecsandri, am considerat a fi de trebuință cercetarea fină a vizionarismului hugolian regăsit în poezia lui Hasdeu, scriitor cu ajutorul căruia cultura noastră obține argumentele necesare punerii față în față cu cea europeană, pe care nu o copiam, ci ne măsuram cu ea, ceea ce am încercat în cele din urmă să confirmăm în acest subcapitol. De altfel, am urmărit și excelența aptitudinilor și capacitatea de a năzui departe și foarte sus, dincolo de limitele normalului sau posibilului, lipsa de complexe și caracterul puternic ce îl fac pe Hasdeu să nu se îndoiască vreo clipă de valoarea produselor sale.

Am observat aici momentul în care versurile lui Victor Hugo din volumul de poezii *Ode și poezii diverse* stau mărturie în procesul de inspirație pe care acesta l-a avut asupra lui Hasdeu, acesta practicând un romantism negru ce alternează cu unul sentimental și care trimite în cele din urmă la dezvăluirea suferinței personale hugoliene. Nu în ultimul rând, asemeni unui adevărat militant al cultului religios, Hasdeu a sensibilizat prin intermediul adoptării ideologiei lui Hugo coarda spirituală a poporului nostru, în numele creștinismului.

Ultima parte a capitolului al treilea i-am dedicat-o marelui creator de pasteluri și balade, Vasile Alecsandri, poet al cărui rol în literatura română a fost dovedit de foarte multe ori de-a lungul vremii, până a dobândi titlatura de bard al poeziei românești. În acest sector am urmărit bogăția și valoarea certă a operei alecsandriene, meritul său de a crea un Univers al armoniei și al ciclurilor firești ale naturii, Univers pentru a cărui definire va introduce un termen nou, anume pastelul, cel ce va da o formă concretă unei tendințe ce exista dinainte în poezia românească în operele lui Asachi, Bolliac sau Alexandrescu. De asemenea, am autentificat talentul lui Alecsandri, care l-a propulsat în fruntea autorilor ce au valorificat caracteristicile poporului român și căruia i-a dedicat colecția de Poezii populare, pentru a demonstra rezultatul de succes al îmbinării narațiunii cu vorbirea directă, fapt capabil să confere acea oralitate a textului, atât de prezentă și de semnificativă pentru specificul popular.

Fiind unul dintre cei mai de seamă romantici ai Europei, lui Mihai Eminescu i-am dedicat un capitol separat, anume capitolul al patrulea, în care atenția deosebită se va concentra asupra activității sale literare, în special în ceea ce privește influența pe care a avut-o în creația sa contactul cu filosofia germană. Am urmărit apoi și în ce proporție apar la Eminescu unele forme și procedee discursive din gândirea lui Kant, felul în care acestea sunt marcate, dar și originile judecăților filosofice eminesciene, resimțite fără îndoială în cugetările lui Arthur Schopenhauer.

Întrucât descrierea marilor taine ale sufletului este una dintre cele mai mari provocări, personalitatea filosofică a lui Mihai Eminescu s-a valorificat prin capacitatea sa de a stabili punți de contact între culturi diametral opuse la prima vedere, fapt care ne-a determinat să selectăm și să analizăm din corpusul ales înclinația lui Eminescu spre două dintre culturile religioase esențiale ale vremii, hinduismul și budhismul, pe aceeași rută schopenhaueriană. În mod analog, am preluat în analiza noastră proiecția fantasticului lui Eminescu atât în preocupările sale teoretice, cât și în proza sa, unde am încercat să dezvelim acel Univers fantastic specific strălucirii luceafărului, un Univers însă, după cum am arătat, rupt parcă din realitatea obiectivă și populat de oameni simpli,

ale căror trăiri romantice nu se pot satisface pe deplin, decât prin iubire. Pentru investigarea poeticii eminesciene din punctul de vedere al tipologiei sale sufletești, am apelat la o analiză fină a visului, ca și coordonată sensibilă a existenței sale în felul său de a gândi și a simți. Am luat aici în discuție anumite aspecte ale visului, aspecte ce denotă funcțiile și rolul acestuia în opera eminesciană: calitatea sa de temă majoră a operei, de mijloc de acces spre tărâmul fantasticului și ocultismului sau mod de înțelegere a propriei existențe și a propriei meniri, până la concluzia finală a scriitorului, anume ideea că de fapt „viața-i vis”, în întregul său. Am încercat să corelăm observațiile legate de însemnătatea visului în viața lui Eminescu cu cele privind modul în care, în viziunea eminesciană, omul simplu, autentic poate trece dincolo de porțile visului, în locuri în care sentimentele, cugetările și iubirea pot căpăta proporții. Astfel, am preluat în analiza oniricului eminescian nuvelele Sărmanul Dionis, Avatarii faraonului Tlă și Cezara, povestea Făt-Frumos din lacrimă, și povestirile Moș Iosif, Umbra mea și Archaeus, îmbinând aspectele teoretice cu cele filosofice și subliniind ideea conform căreia visul constituie pentru marele nostru romantic o modalitate de coborâre până către originile lumii, sau de sugerare a necuprinsului.

Ultima parte a tezei este dedicată considerațiilor finale, în care se urmărește pe rând faptul că:

- a) poate în mod exagerat, identitatea națională, respectiv ideea de stat național s-au construit în nucleul curentului romantic, în special pe linia germană;
- b) văzut ca unul dintre cele mai importante evenimente istorico-culturale ale vremii, romantismul nu a fost nici doar eveniment politic, nici doar conflict de influențe, nici doar un punct de pornire a dezvoltării tehnologiei, literaturii sau artei, ci toate acestea la un loc;
- c) neacceptând decât individualitatea, romanticul va evada în cele din urmă din realitate prin vis sau somn și va acorda o deosebită atenție sentimentelor umane, cu predilecție celor interioare armonizate prin intermediul naturii ocrotitoare și participative;
- d) cheia regăsirii armoniei și a fericirii umane se află sub comandamentul divin al mitului, care, dacă s-ar pierde, elementele ce stau la baza tihnei umane nu vor mai putea fi restaurate;
- e) atât din spațiul estic, cât și din cel vestic, asupra viziunilor și convingerilor pe care le aveau romanticii români, se pot deduce o serie de elemente ce ghidează intuitiv cititorul spre reflecții din operele unor scriitori importanți, din afara granițelor țării noastre, ca Petrarca, Lamartine, Voltaire, Schopenhauer, Hegel sau Hugo;

f) Eminescu va rămâne un melancolic ce nu va cunoaște niciodată iubirea pământească, drama eului său fiind transpusă sub chipurile eroilor săi, care vor trece de la decizie la reflecție, de la șăgălnicie la melancolie.

Am ales pentru cercetare această temă din mai multe motive. Pe lângă dorința de perfecționare în domeniul filologiei, în special pe linia literaturii (domeniu care m-a captivat dintotdeauna), mai există și voința de dezvoltare a propriei sensibilități artistice, care consider eu că are ca motor principal fantezia și imaginația, elemente specific romantice de altfel, alături de un spirit critic capabil de a-l determina pe cititor să observe și să înțeleagă frumosul regăsit în literatură și în armonia cadrului natural.

Am folosit în teza de față anumite referințe bibliografice, dintre care menționez cu precădere următoarele:

BIBLIOGRAFIA OPEREI

Alecsandri, Vasile, *Pasteluri și legende*, Editura Minerva, București, 1973

Asachi, Gheorghe, *Opere: Scrieri în versuri*, vol. I, Editura Hyperion, Craiova, 1991

Dimitrie Bolintineanu, *Florile Bosforului. Legende istorice*, colecția Cartea de acasă, Editura ERC PRESS, București, 2010

Bolliac, Cezar, *Opere*, Ediție, note și bibliografie de Andrei Rusu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1955

Cîrlova, Vasile, *Ruinurile Târgoviștii*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1975

Eminescu, Mihai, *Poezii*, antologie alcătuită de Virgiliu Ene, prefață de Zoe Dumitrescu Bușulenga, Editura Albatros, București, 1973

Hasdeu, Bogdan, Petriceicu, *Poezii. Micuța. Ursita*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1960

Victor Hugo, *Legenda secolelor*, antologie, traducere și note de Ionel Marinescu, Editura pentru Literatură, București, 1969

Lamartine, Alphonse, *Opere II*, traducere de Ion Heliade Rădulescu, Editura pentru Literatură, București, 1968

Petrarca, Francesco, *Sonete*, traducere de Lascăr Sebastian, Editura Tineretului, București, 1959
Rădulescu, Ion, Heliade, *Versuri și proză*, Editura Minerva, București, 1972
Voltaire, *Candid sau optimismul*, traducere de Al. Philippide, Editura pentru Literatură Universală, București, 1968

BIBLIOGRAFIE CRITICĂ

Béguin, Albert, *Sufletul romantic și visul*, traducere de Dumitru Țepeneag, Editura Univers, București, 1998
Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982
Călinescu, G., *Viața lui Mihai Eminescu*, Editura Litera, Chișinău, 1998
Cornea, Paul, *Originile romantismului românesc*, Editura Minerva, București, 1972
Dumitrescu-Bușulenga, Zoe, *Eminescu și romantismul german*, ediție îngrijită de Dumitru Irimia, Editura Nicodim Caligraful, Mănăstirea Putna, 2016
Murărașcu, Dumitru, *Mihai Eminescu. Viața și opera*, Editura Eminescu, București, 1983
Nemoianu, Virgil, *Trilogia Romantismului*, volumul II, Editura Spandugino, București, 2013
Novalis, *Între veghe și vis. Fragmente romantice*, traducere de Viorica Niscov, Editura Humanitas, București, 2008
Papu, Edgar, *Existența romantică*, Editura Minerva, București, 1980
Popovici, D., *Romantismul românesc*, ediție îngrijită și note de Ioana Petrescu, Editura Albatros, București, 1972
Ștefănescu, Dorin, *Heliade necunoscutul. Ontologie și poetică*, Editura Paralela 45, Pitești, 2007
Tacciu, Elena, *Romantismul românesc. Momente și sinteze*, Editura Minerva, București, 1982
Tomoiașă, Radu, *Ion Heliade Rădulescu, Istoria filosofiei românești, I*, Editura Academiei, R.S.R., București, 1972
Vianu, Tudor, *Scriitori români, vol. I*, ediție îngrijită de Cornelia Botez, antologie, prefată și tabel cronologic de Pompiliu Marcea, Editura Minerva, București, 1970

Zamfir, Mihai, *Din secolul romantic*, Editura Cartea Românească, București, 1989